

Una faceta de la cultura russa, les icones

La idea d'organitzar una exposició d'icones ve de l'excel·lent relació que es va establir entre la Galeria Tretiakov de Moscou i la Fundació Caixa Catalunya arran de la mostra que es va dedicar a Marc Chagall l'any 1999. Cal recordar, explica Marta Canals, directora d'exposicions de la Fundació, que va ser gràcies a la cèlebre galeria moscovita que es va poder veure a Barcelona el quadre de Chagall *Introducció al Teatre Jueu*, que ells tenen en dipòsit.

La paraula russa *ikona* té el seu origen en la veu grega *eikon*, que significa *imatge* en el sentit de prefiguració o imatge d'allò que és transcendent. La presència d'icones en el culte cristià prové del segle II, però com a estil artístic neix al segle IV. A Rússia es comencen a fer icones a partir de l'adopció del cristianisme, en entrar en contacte els eslaus amb l'imperi bizantí el segle X. Les seixanta-quatre icones que es poden contemplar a la Pedrera (és important ressaltar que gairebé mai han estat exposades fora de Rússia) són de gran format i provenen dels principals centres artístics russos: Nóvgorod, Moscou, Iaroslavl, Psok o Tver. Les icones exposades també són representatives de les diferents escoles tant del punt de vista iconogràfic com pel que fa referència a l'estil i la composició. També hi ha exposats, entre altres, calendaris religiosos

que assenyalen el cicle litúrgic d'un mes determinat o un iconòstasi de viatge format per una trezena de peces. L'exposició incorpora un audiovisual en què es pot veure la realització d'una icona (una verge de Vladimir, la més famosa i venerada de totes) per un monjo.

Característiques. Entre l'art religiós occidental i les icones hi ha un munt de diferències. Un exemple ens ho explicarà millor que qualsevol altra cosa. Les representacions occidentals del Salvador ens el fan veure sempre tal com era a la Terra, un home mortal que pateix físicament i psíquica. En canvi, l'art de les icones presenta Crist ressuscitat, embolcallat en la llum i la bellesa divina. Això ens fa entendre que el tema essencial de les icones és la representació de l'home, però no pas en la seva versió terrenal, sinó la de l'home redimit. Per això la seva representació sempre és lluminosa (els colors n'accentuen l'efecte i els daurats d'una manera especial), harmònica, lleugera i equilibrada. Les icones s'allunyen de la idea que tenim del retrat perquè ens mostren el rostre etern de l'home i no pas el seu rostre quotidià. Per aquesta raó, també, una de les característiques de les icones és la frontalitat de les figures amb la idea que la persona que contempli la icona entri en comunió directa amb el personatge celestial. Des d'aquest punt de vista es po-

FUNDACIÓ CAIXA CATALUNYA

Una àmplia tria d'icones compreses entre els segles XIV i XVII, fins a un total de seixanta-quatre peces, formen l'exposició que, sota el títol "Icones russes de la Galeria Tretiakov" es podrà veure a partir d'aquesta setmana i fins al 17 de febrer de l'any vinent a la sala d'exposicions del Centre Cultural Caixa Catalunya, la Pedrera. L'exposició, només a Barcelona.

den establir altres característiques de les icones: el cos mai sembla que estigui subjecte a les lleis de la matèria i el temps. No hi ha ombres (la llum divina ho penetra tot), i, en no haver-n'hi, desapareix l'espai tridimensional i la profunditat. La perspectiva s'inverteix i això vol dir que les figures o els objectes que haurien d'estar més lluny de l'espectador augmenten de mida per facilitar-ne la contemplació. En perdre el sentit de les proporcions els elements que integren la composició (personatges, animals i arquitectura) assoleixen una harmonia que no té cap mena de relació amb la realitat.

Autoria i tècniques. Tot i que es coneixen alguns autors d'icones, el més habitual és que l'autor sigui anònim. L'iconògraf gairebé sempre era una monjo que es preparava amb un període de dejuni i d'oració. El filòsof i bibliòfil del segle XVI Maxim Grek (vegeu el text *Tècnica d'elaboració d'icones*, de Valentina Ujánova i Nadejda Bekeneva, a l'excel·lent catàleg) els pintors d'icones "tenen el deure de ser pulcres, mantenir una vida espiritual i els bons costums, estar ornats amb la humilitat i l'obediència i en tot buscar el bé; no han de ser obscens ni blasfemar, tampoc poden ser lascius ni emborratxar-se, ni calumniar, ni tenir cap altre costum censurable. Perquè els pecadors no seran admesos en aquesta tasca sagrada".

Pel que fa a les tècniques, el suport de les icones és la fusta de til·ler o de pi assecada durant anys. Al damunt es posava una tela de lli sovint gastada i sobre la qual s'aplicava el fons —el *levcás*—, fet amb guix i cola de peix i pulit amb una dent d'ós. El primer esborrany del quadre es feia de dues maneres: mitjançant pinzell i tinta negra rebaixada o traçant les línies amb una agulla.

A continuació, es daurava el fons i els nimbes (amb làmines d'or sobre suc d'all), i, finalment, s'aplicaven els colors, que gairebé sempre eren de procedència mineral: terres de colors i pedres triturades de manera molt fina i barrejades amb rovell d'ou i una beguda refrescant feta amb pa fermentat. A més, els colors eren aplicats en un

ordre predeterminat establert al llarg dels segles.

Una de les primeres preocupacions dels organitzadors va ser decidir la manera de presentar a un públic no especialitzat una forma tan depurada de l'art religiós i un dels elements culturals més representatius de Rússia. Es va considerar que l'ordenació cronològica o per escoles no era la més adient, tret que hom sigui un especialista en l'estudi de les icones. Partint del fet que les seixanta-quatre peces exposades pertanyien o formaven part d'iconòstasis, es va decidir que aquesta era la millor manera de presentar al públic aquest art religiós.

Els iconòstasis. Per explicar-ho amb una comparació fàcil, l'iconòstasi de les esglésies ortodoxes seria l'equivalent dels retaules de les esglésies catòliques. En els iconòstasis té una importància cabdal la disposició de les icones, i els estudiosos l'associen a l'art litúrgic i a una profunda comprensió del misteri

de l'eucaristia i de la imatge de Crist. A l'exposició l'espectador trobarà reproduït un iconòstasi que li facilitarà la comprensió, i a cadascuna de les peces exposades es fa constar el lloc que hi ocupa. L'iconòstasi es distribueix de baix a dalt en sis registres o fileres d'icones. La primera està dedicada a les icones del Salvador o la Trinitat, la Verge i els sants i festivitats locals. La segona correspon al calendari que representa els mesos de l'any, i la tercera, a la *Déesis*: icones del Salvador entronitzat, que ocupa el centre, i als costats es troben els de la Verge, Sant Joan Baptista, els arcàngels i els apòstols. El quart, l'integren les icones que expliquen la vida terrenal de Crist i la Verge, així com els fets de l'Església universal. El cinquè es dedica a les icones dels profetes i patriarques de l'Antic Testament, i en el sisè hi ha la icona del Crist entronitzat.

Marc Soler

Nou número ja a la venda

BITLLET

Lleida, capital cultural,
L. San Martín
Terrorisme i globalització,
P. Vilanova

novembre
263

TEMES

Cristians, musulmans i jueus a la corona d'Aragó.
Un cas de conveniència, *B. Catlos*

DOSSIER:

ERNEST LLUCH EN EL RECORD

Carta oberta a Ernest Lluch, *S. Giner*
El model de societat d'Ernest Lluch, *F. Roca*
Lluch, conseller editorial, *J.M. Castellet*
L'estrella polar, *Alfons Cucó*
Maià: un paisatge personal, *Rosa Congost*
El Lluch valencià, *Vicent Soler*
Crònica d'un enamentament. Ernest Lluch i el segle XVIII, *Ramon Grau*
Ernest Lluch i les Espanyes possibles de 1714, *Josep Fontana*

APORTACIONS, CRÒNICA, NOVETATS,
LLIBRES, NOTÍCIES I AGENDA

En quioscos, llibreries i per subscripció
I en el pròxim número...

La Guerra de Successió,
un conflicte europeu

L'Avenç - Consell de Cent, 278 - 08007 Barcelona 93
488 34 82 - avenc@retemail.es <http://www.la-avenc.com>

Plecs d'Història Local, núm. 96
Les Terres de l'Ebre: el Sud d'un país del Nord